

BETLEHEMEZÉS

karzattábla került át az Iparművészeti Múzeumból a Néprajzi Múzeum gyűjteményébe.

A szószékkorona és a papok padja az 1900-as évek elején a helybeli festő, Tornyai János műtermét díszítették, aki az egyházközségtől elkérte a szürkére mázolt tárgyakat, majd Kiss Lajos közreműködésével restaurálta őket.

A helyreállított szószékkorona 1904-ben a Hódmezővásárhelyi Ipari és Mezőgazdasági Kiállítás néprajzi tárgyai között mutatkozhatott be utoljára a nagyközönség előtt. Plohn József hódmezővásárhelyi fotóművésznek a kiállítás alkalmával készített felvétele – amelyet az Új idők, az Ethnographia és a Néprajzi Értesítő is közölt akkoriban – az egyetlen fennmaradt dokumentum, amely alapján a korona mára széthullott elemei beazonosíthatók voltak.

Tornyai halála után a pad és a szószékkorona a művészről elnevezett hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeum tulajdonába kerültek. A szószékkorona ismételt széthullásához, mintegy hatvan évvel később, sajnos épp egy múzeumi kiállítás járult hozzá nagymértékben, így ma egyes darabjai Hódmezővásárhelyen, másik részük Budapesten, a Néprajzi Múzeum raktárában található.

A tervek

Talán nem meglepő ezek után, hogy a szétszóródott műtárgyak együttes bemutatására mind ez ideig nem került sor. Most azonban a Dél-Alföldi Operációs Program keretében elnyert támogatás lehetőséget nyújt arra, hogy megvalósuljon a terv, s a 300 éves hódmezővásárhelyi református ótemplom hagyományos funkciója mellett új szerepet is betöltsön, bemutatótér/kiállítótér célját is szolgálja. Ebben központi szerepe lenne a múzeumoktól letétként kölcsönzött 18. századi berendezésnek: a szinte hiánytalanul meglévő szószékkoronának, a papok padjának, a karzattalvéd, illetve a karzattmennyezet fennmaradt tábláinak, amelyek a templom keleti részén, a bejáratnál szemben nyernének elhelyezést a restaurálás után.

De miért is olyan fontos az ótemplom 18. századi faberendezése?

Az 1732-ben itt dolgozó mesterek jelentős hatást gyakoroltak műveikkel a Hódmezővásárhelyen később kialakuló bútorfestő népművészetre, a sajátos hódmezővásárhelyi ládák, gondolkodószerűek, tékák virágos kompozícióinak kialakítására, színezésére. Ez az erőteljes hatás a kutatások szerint azzal is magyarázható, hogy az egyik asztalos, Adoni Ferenc, valószínűleg azonos azzal az Asztalos Ferencel, aki Nagyváradról vagy környékéről jött, 1739-ben helybeli lányt vett feleségül és Hódmezővásárhelyen telepedett le.

A magyarországi festőasztalos mesterek, műhelykörök tevékenysége, különösen a 18. század első felében működőké, alig ismert. Ezért is nagy jelentőségű, hogy épp a Hódmezővásárhelyen dolgozó asztalosok nevére és jellegzetes díszítőstílusának nyomaira további templomokban is rábukkanunk Szeghalmon (Békés megye) 1718-ban, Biharpüspökiben (Episcopia Bihorului) 1720-ban, Mezőtelegden (Tileagd) 1724-ben, és Nyíraczádon (Hajdú-Bihar megye) évszám nélkül.

A további kutatások remélhetőleg hozzásegítenek majd a Hódmezővásárhelyen a 19. században felvirágzó bútorfestő hagyományok előzményeinek alaposabb megismeréséhez.

Kiss Margit

„Mit tudunk csinálni télidőben, mi gyerekek, a karácsony előtti hónapokban? Betlehemeztünk. A kis Jézus születését játszottuk el. Több karácsonyi időszakban is készítettünk betlehemi kicsi istállót, bele kis jászolt, kis kaucsukbabát, báránys színes képeket, gyertyával megvilágítva. Az egész egy lakpapírral bevont nagy dobozba volt elhelyezve szépen. Ezt lehetett vinni magunkkal, ez ábrázolta Jézus születését és az ünnepet. Ehhez a játékhoz kellett 2 leány és 3 fiú. Nálunk a nővérem lett az angyal a barátójével, én személyem lett a rosszindulatú ördög, a Jóska barátom a fiatal pásztor, bátyám meg az öreg bölcs pásztor. Így ki lett a személyzet. Mindenki tudta a szöveget. Esti órákban elindultunk a környék házaihoz, bemutatni betlehemünket. Pár fillér reményében a formula így zajlott: Bekopogtunk az ablakon, általában kiszóltak, hogy ki az. Én válaszoltam, hogy az ördög. És már kezdtem is hangosan a szövegemet. Fényes csillag fényeskedjék Jézus neve dicséretessék, azt akarom megtudni tőletek, bevihetjük e fényes betlehemünket?

A válasz vagy igen, vagy menjünk dolgunkra tovább. Persze, ha igen volt a válasz, nyílt a kapu, és már elkezdtük az éneklést. Mennyből az angyal lejött hozzátok, pásztorok, pásztorok, hogy Betlehembe sietve menve, lássátok, lássátok. Megszületett a Kisjézus, örvendezzünk. Ő mostan a megváltást hozta nekünk. Azután jött az ördög mondókája: Én ördög vagyok, lent lakom a pokol fenekén, addig festenek a falra, míg megjelenek én. Csim-bum, bum-bum, féljetelek, rögtön végzek véletek, mert az ördög nagyhatalmú úr, mindent elárul, ha megvadul.

A szegedi ártézi kút azért nem lett kész, mert a mérnök megnősült. Szabadságot kért. Azért, hogy ő megnősült, fúrhatná tovább. Csim-bum, bum-bum, figyeljetelek rám, hogy megszületett a megváltó, az csak hazugság. Megszólt a fiatal pásztor: Hallgass ördög, mert leküldelek a pokolba a botommal. Mindjárt hogy eljárom az ördögtáncot a tűzben! Majd az öreg pásztor lépett be, de felbukott a kűszöbben. A fiatal pásztor költögette: Kelj fel öreg! - Mondtam már, hogy nem vagyok én pálínkás üveg! - Na de hát mégis kelj fel, ha józan vagy. Felkelt és megigazította a nagy szakállát, és elmondta, hogy honnan jött most, megnézni a kis Jézust:

Jártam Afrikában, Ázsiában, Törökország városába. Láttam, hogy Rókéval szántottak, dinnyehajból fűzött bocskorokba jártak Olaszország fővárosa Velence, ott főzték a jó macskahúst rézüstbe, láttam és ettem is belőle. Az angyalok ezután elénekelték az éneküket, megszületett a kis Jézus, örvendezzünk a kisdedet most köszöntjük. Megszólt az ördög: Csörgetik a kulcsocsót, pénzt akarnak adni, ha piszkafát kapunk, el fogunk szaladni.

Mikor mint kaptunk, pár szem gyümölcsöt, sült tészta. Némi aprópénzt. A kis gyermekeket szinte odanyűgöttük az anyuk vagy apjuk ölébe. Figyeltek, ki egy kicsit szipogva, vagy nagyon nevetve. De az ördög mindég tetszett mindenkinek a felsorolt dolgaiért. Mert kívántam én eleget: kemencébe meleget, istállóba tehenet, dunna alá gyereket, tyúkot, amely mindég tojik, hordót, amelyből jó bor folyik, - ilyen versem is volt.

Aztán újra énekszóval távoztunk tovább. Persze ennek a játéknak volt törvénye. Nem lehetett csak a környékbeli házakhoz menni. Úgy, hogy tabáni nem mehetett Tarjánba, vagy susáni nem mehetett újvárosra, csak saját szoros kerületét járhatta. Ha más körzetbe ment, megverték őket az ottaniak, nagy váltságdíjjal távozhattak, vagy szétverték a betlehemet, a betolakodókat – ez volt a szokás. Így csak a saját körzetünk lett felosztva egymás között, a mi kerületünk többi betlehemeseivel, a többi bandával. Eközben mindíg védtük egymást, a körzetünket. Így zajlott ez akkor.”

(Részlet. Radics István: A tűnőben – Egy 80 éves galambász emlékei. Kézirat. Szerkesztette: Varga Tóth Bálint, 2010.)

Betlehem — Varga Sándor remeke

A gyertyaláng melegtől forognak az angyalkák.
(forrás: Varga Sándor)